

Pagrindiniai klausimai:

■ **Kas yra medijų ir informacinis raštingumas?**

■ **Kaip sekasi ugdytis medijų ir informacinį raštingumą Lietuvos mokyklose?**

■ **Į ką būtina kreipti dėmesį ugdant Lietuvos mokinių medijų ir informacinį raštingumą?**

MEDIJŲ IR INFORMACINIS RAŠTINGUMAS LIETUVOJE: LAIKAS KEISTI POŽIŪRĮ?

Socialiniame, kultūriniame, ekonominiame ir politiniame gyvenime XXI amžiaus žmonės intensyviai naudojami informacinėmis ir medijų priemonėmis. Naudojantis simboliais, vaizdais, garsais per medijas perduodamos įvairios žinios. Todėl medijų ir informacinės priemonės vaidina svarbų vaidmenį formuojant žmonių elgesį ir įsitikinimus. Jos daro įtaką asmeniniam, grupės, šalies ar tarptautiniam gyvenimui.

Pastaruoju metu Lietuvoje sparčiai daugėja mobiliosios įrangos naudotojų, vis daugiau gyventojų naudojami informacinėmis technologijomis ir socialiniais tinklais. Pavyzdžiui, 2013 m. pabaigoje kompiuteriais ir internetu naudojami beveik 100 proc. 15–19 metų Lietuvos gyventojų ir 98 proc. – 20–29 metų gyventojų. Socialiniais tinklais naudojosi maždaug 46 proc. šalies gyventojų.

Svarbi informacijos sklaidos priemonė tebėra ir tradicinė žiniasklaida. Pavyzdžiui, nors neturinčių televizoriaus namų ūkių Lietuvoje skaičius nežymiai didėja, nors laikraščių tiražai per porą pastarųjų dešimtmečių yra sumenkę, tačiau tai anaipol nerodo tradicinės žiniasklaidos priemonių įtakos mažėjimo. Šios tendencijos liudija tik informacijos sklaidimo įrankių, priemonių kaitą. Televizijų programos, radijo laidos, laikraščiai, žurnalai tapo plačiau prieinami internete.

Naudotis medijų ir informacinėmis priemonėmis reikia įgūdžių, t. y. reikia turėti šios srities raštingumą. Šiam raštingumui daugiau dėmesio turėtų skirti Lietuvos švietimo sistema. Lyginant Lietuvą su kitomis šalimis galima išskirti kelias pagrindines medijų ir informacinio raštingumo ugdymo problemas.

Pirma, požiūrio problema. Būtina labiau pabrėžti įgalinantį medijų ir informacinio raštingumo vaidmenį. Dar dažnai manoma, kad šis raštingumas pirmiausia yra būdas apsaugoti vaikus nuo galimo kenksmingo žiniasklaidos poveikio. Viešojoje erdvėje ir net bendrosiose ugdymo programose labiau pabrėžiama informacijos turinio kritika, kalbama apie priegys prie blogo turinio medijų ribojimą. Mokiniai dažnai laikomi pasyviais subjektais, priklausomais nuo medijų ir informacijos teikėjų valios, todėl į pirmą vietą keliamos taisyklės ir įvairūs ribojimai.

Antra, sistemiškos ugdymo politikos stoka. Reikėtų eiti UNESCO ekspertų siūlomą keliu – nuo vizijos formulavimo per susitarimus, kompetencijų apibrėžimą, šaltinių bazės parengimą į veiksmų planą bendrai šios srities raštingumo ugdymo strategijai parengti ir jos įgyvendinimą. Bendrą medijų ir informacinį raštingumą sudaro daliniai raštingumai – žiniasklaidinis, informacinis, skaitmeninis, kompiuterinis ir pan. Todėl būtina aptarti, sujungti panašius, viena kitą papildančius dalių ugdymą į vieną nuoseklią programą. Ugdymo programoje turėtų atsispindėti įvairių keliamų tikslų pusiausvyra.

Trečia, išteklių stoka. Į medijų ir informacinio raštingumo ugdymą dar žvelgiama kaip į mėgėjišką, papildomą veiklą. Lietuvoje trūksta šios srities raštingumo ugdymo specialistų – mokytojų. Taip pat nėra parengtos išsamios metodinės medžiagos – pavyzdinių pamokų ar vadovėlių šia tema.

KAS YRA MEDIJŲ IR INFORMACINIS RAŠTINGUMAS?

Medijomis pačia plačiausia prasme vadinamos komunikavimo priemonės, kuriomis perduodama informacija žmonėms, atskirtiems vietos ir laiko. Medijų naudojimo ir informacijos teikėjų siūlomo turinio priėmimo, supratimo, interpretavimo raštingumui apibūdinti vartojami įvairūs terminai. Ne visi jie yra visuotinai priimti.

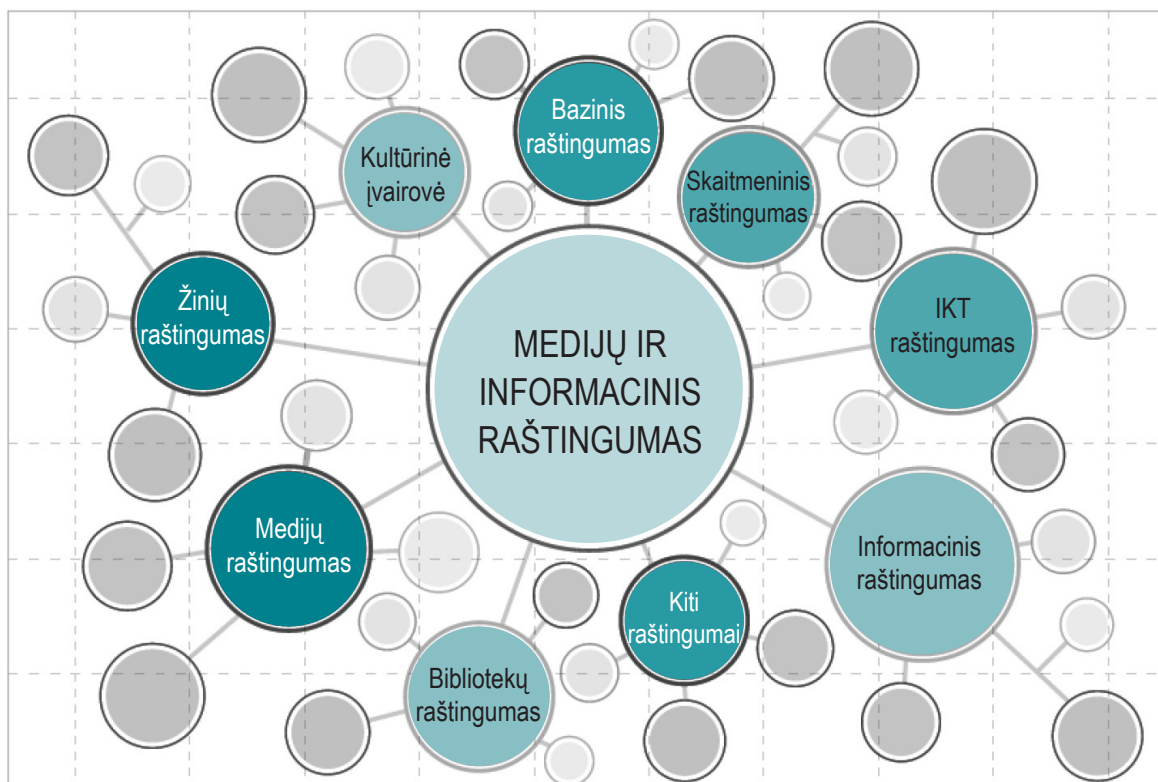
Kartais šis raštingumas net tiesiog sutapatinamas su kompiuteriniu ar skaitmeniniu raštingumu. **Kompiuterinis raštingumas** – tai mokėjimas dirbti kompiuteriu, gebėjimas taikyti informacinių technologijų priemones kasdieniame gyvenime. **Skaitmeninis raštingumas** – gebėjimas veikti įvairiose informacinių ir komunikacinių technologijų aplinkose, šių aplinkų turinio prieigos, tvarkymo, analizės, refleksijos, kritiško vertinimo, supratimo, turinio projektavimo ir kūrimo gebėjimai. Kitaip tariant, kompiuterinis ir skaitmeninis raštingumas yra tik tam tikra bendro informacinio raštingumo dalis. Sąvoka **informacinis raštingumas** apima gebėjimą atpažinti, gauti, vertinti, atrinkti, etišškai ir atsakingai naudoti reikalingą informaciją

iš įvairių šaltinių. Vartojamas ir kitas terminas – **medijų raštingumas**. Medijų raštingumas apima gebėjimą naudotis spausdintinėmis, grafinėmis, garsinėmis, ekraninėmis medijomis. Medijų raštingumas suprantamas kaip:

- gebėjimas kritiškai vertinti medijų turinį;
- medijų vaidmens, funkcijų visuomenėje suvokimas;
- sąlygų, kuriomis medijos atlieka savo funkcijas, supratimas;
- gebėjimas naudotis medijomis saviraiškai;
- gebėjimas kurti turinį naudojantis medijomis.

Pripažindama glaudų medijų ir informacinio raštingumo ryšį, UNESCO vartoja sudėtinį **medijų ir informacinio raštingumo** (toliau – MIR) terminą. MIR – tai grupė kompetencijų, kurios įgalina piliečius, naudojantis įvairiais įrankiais, veiksmingai pasiekti, pasirinkti, suprasti, vertinti, naudoti, kurti, skleisti informaciją ir medijų turinį įvairiais formatais įvairioje asmeninėje, profesinėje ir visuomeninėje veikloje.

1 pav. Medijų ir informacinio raštingumo komponentai pagal UNESCO

Duomenų šaltinis: Global Media and Information Literacy Assessment Framework: Country Readiness and Competencies. UNESCO, 2013, p. 31

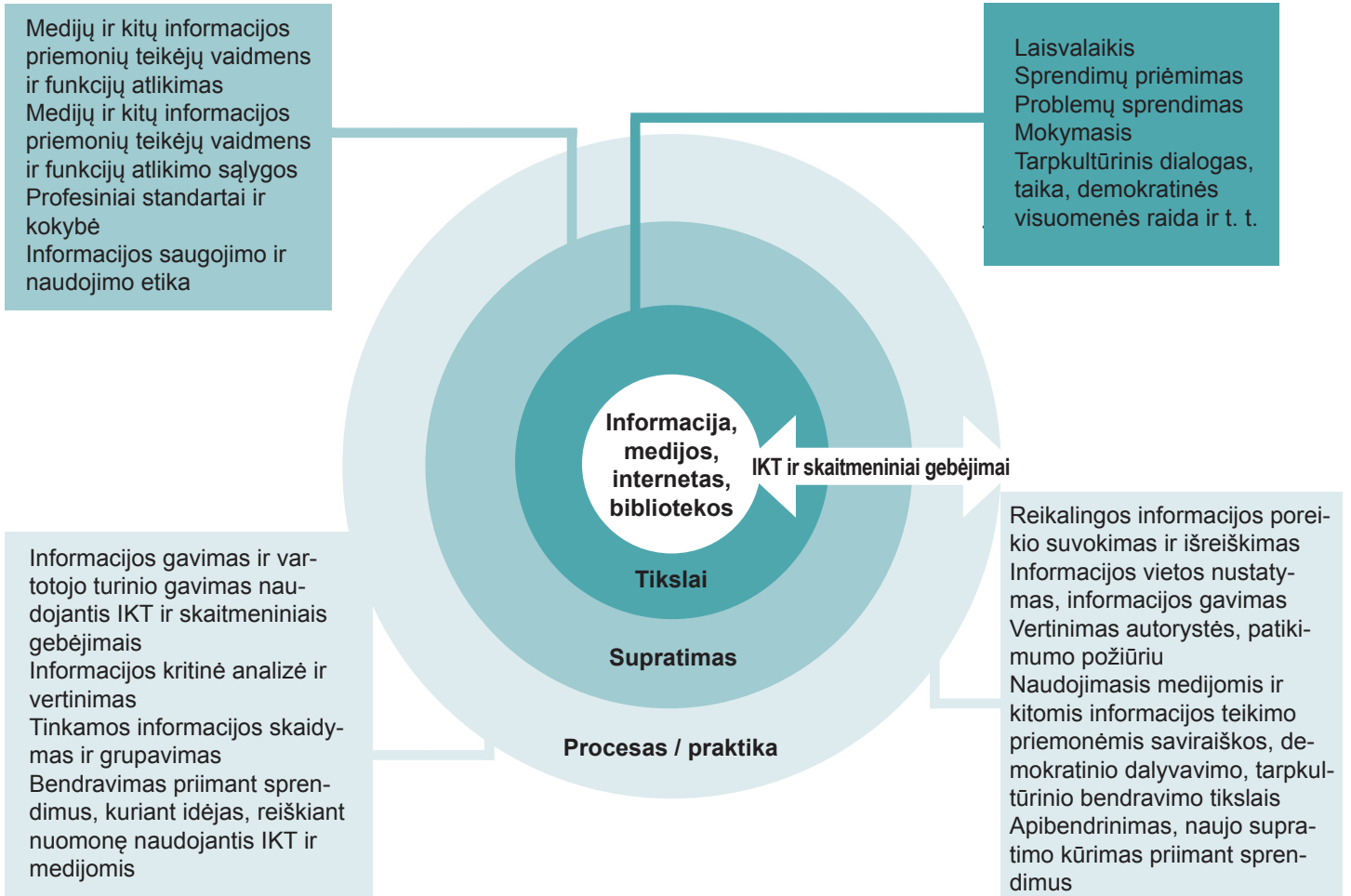
MIR apima tokius tarpusavyje susijusius raštingumus, kaip žinių raštingumas, televizijos raštingumas, filmų raštingumas, kompiuterinis raštingumas, interneto raštingumas, skaitmeninis raštingumas ir kt. Kaip daugialypis reiškinytis MIR apima žinias, gebėjimus ir nuostatas, kurios įgalina piliečius:

- suvokti ir aiškiai išreikšti informacijos poreikį;
- nustatyti reikiamos informacijos vietą, gauti informaciją;

- rūšiuoti ir organizuoti informaciją, medijų teikiamą turinį;
- kritiškai vertinti medijų, kitų informacijos teikėjų informaciją autorystės, patikimumo ir tikslų aspektais;
- naudotis turinyje pateiktomis idėjomis ir jas sisteminti;
- suprasti medijų ir kitų informacijos teikėjų funkcijas ir vaidmenį demokratinėje visuomenėje;
- suprasti sąlygas, kuriomis šios funkcijos gali būti realizuojamos;

- etiškai ir atsakingai bendrauti, remiantis įgyta, suskurta informacija;
- taikyti informacinių technologijų gebėjimus kuriant informaciją ir turinį;
- naudotis medijomis ir bendradarbiauti su informacijos teikėjais saviraiškos, minties laisvės, tarpkultūrinio dialogo, demokratijos skatinimo ir panašiais tikslais.

2 pav. Konceptualusis medijų ir informacinio raštingumo modelis pagal UNESCO

Duomenų šaltinis: Media and Information Literacy: Policy and Strategy Guidelines. UNESCO, 2013, p. 16

KAM INDIVIDUI REIKALINGAS MEDIJŲ IR INFORMACINIS RAŠTINGUMAS?

Medijų tyrinėtojai teigia, kad šiuolaikinis žmogus gyvena tarsi dviejuose pasauliuose – tikrovės ir medijų. Negalėdamas ko nors realizuoti, patirti realiame gyvenime, žmogus kartais savo viltis siekia įgyvendinti medijų pasaulyje. Norėdamas patirti realiame gyvenime rečiau pasitaikančias emocijas, jis paskaito knygą, nueina į kiną ar bendrauja internetu socialiniuose tinkluose. Norėdamas patenkinti savo smalsumą, praplėsti akiratį, žmogus žiūri televizorių, klauso radijo ar naršo internete. Net ir vakaro žinių vaizdai, nukeliantys į įvairiausias įvykių vietas, kuria tam tikrą dalyvavimo tuose įvykiuose pojūtį. Todėl svarbu keletas dalykų. Pirma – nepasiduoti iliuzijai, kad medijos yra pats teisingiausias socialinės tikrovės atspindys. Turintis medijų ir informacinio raštingumo pagrindus žmogus suvokia, kad informacijos pateikimas nėra tiesiog veidrodinis pasaulio atspindys. Paprastai kiekvienas informacijos teikėjas savaip konstruoja informaciją. Pirmiausia jis atrenka pateikiamas žinias. Jau pats faktų pasirinkimas ir

pranešimų kūrimas dažnai priklauso nuo pateikėjo skonio ir įsitikinimų, savininko interesų. Be to, kiekviena žinia yra trumpinama, tvarkoma taip, kaip nori informacijos teikėjas. Pagaliau dėl skirtingų medijų technologijų tos žinios pateikiamos įvairiomis formomis.

Lygiai taip pat ir kiekvienas informacijos gavėjas atsirenka ir rūšiuoja informaciją pagal tai, ko jam tuo metu reikia. Jei jis turi konkretų tikslą, tai pats reguliuoja informacijos srautą, gali kontroliuoti įtaką, kurią medijos daro galvosena.

Antras svarbus dalykas – neperkelti medijų pasaulyje susikurtų patirčių į savo realų gyvenimą. Kitaip tariant, medijų informacinis raštingumas reikalingas ir tam, kad žmogaus sąmonėje nebūtų ištrinta riba tarp susikurto ir realaus pasaulio, kad žmogus akla nepriimtų medijų teikiamos informacijos kaip visiškai tikroviškos ir teisingos.

Gebėjimas atskirti tikrovę nuo fantazijos neatsiranda savaime. Jis įgyjamas su patirtimi, kurios didelę dalį sudaro ugdymas. Į MIR orientuotas ugdymas gali suteikti žinojimą, ko galima tikėtis iš medijų, o ko nereikėtų laukti. Jei žmogus tiksliai nežino, ko nori iš medijų, tampa tarsi priklausomas nuo jų, pasiduoda jų vedamas. Taip pat į MIR orientuotas ugdymas sudaro galimybes aiškiau suprasti informacijos pateikimo formas. Nuo tų formų taip pat priklausau pats informacijos supratimas. Pagaliau naudoji-

muisi medijomis reikalingi tam tikri gebėjimai ir įgūdžiai, kurie įgyjami tik nuolat praktikuojantis.

Medijų informacinis raštingumas nėra baigtinis. Viena vertus, nėra visai šiuo požiūriu neraštingų žmonių, nes kiekvienas turi kokią nors medijų ir informavimo priemonių naudojimo patirtį, yra susiformavęs tam tikrą požiūrį į jų teikiamas galimybes. Kita vertus, nėra tokio aukščiausio taško, kurį pasiekus, nebelieka ką tobulinti.

KAM VISUOMENEI REIKALINGAS INDIVIDŲ MEDIJŲ IR INFORMACINIS RAŠTINGUMAS?

Jei nėra aiškiai suformuluotos MIR strategijos ir tinkamai įgyvendinamos politikos, visuomenėje tik didėja skirtumai tarp tų, kurie turi prieigą prie įvairiausių informacijos šaltinių, medijų, ir tų, kurie šios prieigos neturi, tarp turinčių saviraiškos laisvę ir neturinčių jos. Skirtumai didėja tarp žmonių, kurie gali ar negali rasti, analizuoti, kritiškai įvertinti, taikyti informaciją, medijų turinį priimant sprendimus. Be to, MIR yra būtina sąlyga siekiant įgyvendinti Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 19 straipsnyje įtvirtintą kiekvieno teisę laisvai laikyti savo įsitikinimų ir juos reikšti. Šis raštingumas yra kiekvienos šalies piliečių pagrindinių teisių dalis, kuri padeda palaikyti demokratiją, užtikrinti saviraiškos laisvę ir teisę į informaciją.

Žvelgiant į nusistovėjusius santykius tarp žiniasklaidos ir visuomenės Lietuvoje matyti, kad šis raštingumas yra itin svarbus. Vertinant žiniasklaidos vietą mūsų valstybėje galima pastebėti jos palyginti milžinišką galią. Taip

pat matyti gana glaudus žurnalistikos ir politikos ryšys. Todėl žiniasklaidoje netrūksta įvairių pranešimų, kuriais yra manipuluojama žmonių pasitikėjimu. Vienas iš būdų Lietuvai keistis iš vidaus, ugdytis mąstančią, kritišką visuomenę – šviesti piliečius, kurti ir įgyvendinti nuoseklią informacinio raštingumo politiką. Jau nuo mokyklos suolo būtina aiškinti, propaguoti žiniasklaidos etikos, įstatymų nuostatas, mokyti vertinti viešąją informaciją, ieškoti patikimų jos šaltinių, naudotis jais gyvenime. Tokius tikslus numato ir 2012 metais Lietuvos Respublikos Seimo patvirtinta „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, kurioje pateiktas ir toks sumanios visuomenės kūrimo orientyras: „Kurti gyvybingą informacinę viešąją erdvę, skatinant pilietiškai atsakingą žiniasklaidą ir ugdant visuomenės gebėjimus kritiškai vertinti viešojoje erdvėje pateikiamą informaciją, ją analizuoti ir vertinti. Visose ugdymo įstaigose įgyvendinti žiniasklaidos raštingumą didinančias programas. Gerbti laisvą spaudą, skatinti savireguliacijos procesus žiniasklaidoje.“

KODĖL MEDIJŲ IR INFORMACINIS RAŠTINGUMAS SVARBUS MOKYKLOJE?

XXI amžiuje medijų įvairovė akivaizdžiai tapo reikšminga kasdienybės dalimi. Mokykla negali ignoruoti to, kas sudaro didesnę pagrindinių jos bendruomenės narių – mokinių – gyvenimo dalį.

Sociologai, skirstydami visuomenę į kartas, vadina tas kartas apibendrinamaisiais pavadinimais ar tiesiog raidėmis. Gimusiųjų nuo pačios XX a. pabaigos iki mūsų dienų jie priskiria vadinamajai Z kartai. Šiai kartai būdingas kitoks požiūris į mokymosi veiklą, tai veiklai atlikti skirtas priemonės nei kitiems švietimo įstaigų bendruomenių nariams – mokytojams, tėvams. Nesunku pastebėti, kad vyresnioji karta yra labiau įvairių technologijų kūrėjai, tobulintojai, o mokinių karta – labiau technologijų vartotojai. Be technologijų – medijų ir informacijos teikimo priemonių – ši karta dažniausiai nemato ir nesuvokia buities, sunkiau mąsto. Informacijos srautas dabartinei mokinių kartai – natūrali jų aplinka. Šiuolaikiniai vaikai nuo pat gimimo auga kompiuterių, mobiliųjų telefonų ir kitų technologinių naujovių aplinkoje. Todėl ugdymo procese privalu atsižvelgti į tai, kad Z karta:

- pirmenybę atiduoda virtualiam bendravimui su aplinkiniu pasauliu;
- pripratusi prie kitokių informacijos srautų;
- nemato prasmės kaupti informacijos atmintyje, nes ją galima lengvai susirasti;
- orientuota į informacijos perdirbimą mažomis porcijomis (pirmenybę atiduoda informacijai, kuri neviršija ekrano apimties);
- pasižymi informacijos analizės ir sprendimų priėmimo paviršutiniškumu.

Be abejo, šios savybės būdingos mokiniams visame pasaulyje. Tai reiškia, kad reikia ugdyti kritinį mąstymą kaip būtiną sąlygą kuo veiksmingiau naudotis medijų ir informacijos teikėjų sudaromomis galimybėmis. Reikia skatinti mokinius suprasti tokius svarbius kritinio mąstymo aspektus:

- kritinis mąstymas – tai nuo įvairių stereotipų, šališkumų nepriklausomas mąstymas;
- informacija yra pradinis, o ne galutinis mąstymo taškas;

- kritinis mąstymas prasideda nuo klausimų, į kuriuos norima ir siekiama atsakyti, nuo problemų, kurias reikia spręsti;
- kritiškai mąstant remiamasi pagrįstais argumentais;
- kritinis mąstymas yra ir socialinis mąstymas.

Lietuvoje trūkstant su MIR susijusių tyrimų duomenų tenka remtis kitais tyrimais, kurie, nors ir netiesiogiai, liudija

apie šio raštingumo būklę mokykloje. 2011 m. PISA (angl. *Programme for International Student Assessment*) tyrimo duomenimis, Lietuvos mokiniams dar sunkiai sekasi atpažinti problemas, nurodyti reiškinį priežastis, susieti žinias, kai prašoma paaiškinti procesus, pritaikyti tyrimų metodiką, analizuoti ir interpretuoti duomenis. Šie dalykai kartu yra ir esminiai MIR ugdymo elementai.

LIETUVOS PATIRTIS UGDANT MEDIJŲ IR INFORMACINĮ RAŠTINGUMĄ

Kai kurių bandymų plėtoti MIR būta ir Lietuvoje. 2006–2009 m. projektą „**Informacinis raštingumas mokykloje**“ vykdė Ugdymo plėtotės centras. Projektu stengiasi plėtoti mokinių informacinį raštingumą, skatinti juos kritiškai mąstyti, racionaliai vertinti ir naudotis žiniasklaida, internetu, kitais informacijos, reklamos ir pramogų šaltiniais. Projektui įgyvendinti iškelti konkretūs uždaviniai: parengti „Mokymo apie visuomenės informavimo procesus integruojamąją programą“, integruojamuosius pamokų planus 9–11 klasėms, įtraukti mokyklas į bandomąjį projektą, organizuoti seminarus mokytojams, sukurti interneto svetainę projekto medžiagai pateikti, apibendrinus projekto rezultatus išleisti metodines rekomendacijas mokytojams apie mokinių informacinio raštingumo plėtojimą.

Didelė dalis numatytų tikslų buvo įgyvendinta. Projekto dalyviai parengė „Mokymo apie visuomenės informavimo procesus ir žmogaus teises bendrojo lavinimo mokyklų programą“ (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro), 34 pamokų planus ir papildomą, demonstracinę medžiagą (internetui – 11 pamokų, reklamai – 10 pamokų, žiniasklaidai – 4 pamokos, kinui – 4 pamokos ir televizijai – 5 pamokos). 2008 m. projektas pradėtas praktiškai įgyvendinti penkiolikoje Lietuvos mokyklų.

Tolesnį projekto įgyvendinimą sustabdė krizė ir lėšų stoka. Be to, ekspertai pastebėjo ir kai kurių šio projekto trūkumų. Informacinio raštingumo ugdymo mokykloje programa apėmė keturias sritis: reklama, internetas, pramogų verslas ir žiniasklaida. Šios sritys nėra visai atskiros, pavyzdžiui, žiniasklaida yra ir reklamos šaltinis, ji gali būti ir internetinė, ir pramoginė. ŠMM Strateginių programų biuro vedėjo Ričardo Ališausko vertinimu, „programos sritys parinktos aiškiai pragmatiniu populistiniu principu, siekiant pasinaudoti kasdienybės aktualijomis. Jos pasiteisina, kai reikia pradėti, sudominti, surasti šalininkų, klientų.“ Panašų vertinimą pateikė VU profesorė dr. Lilija Duoblienė, teigdama, kad tarp šios programos atskirų pamokų būta bendrų tikslų, tačiau trūko vienos aiškios koncepcijos.

Kitas projektas, turintis tiesioginį ryšį su MIR ugdymu, – „**Draugiškas internetas**“. Nuo 1999 m. visose ES šalyse vykdoma Europos Komisijos Informacinės visuomenės direktorato programa „**Saugesnis internetas**“. Programos tikslai – skatinti saugiau, ypač vaikus,

naudotis internetu, naujomis technologijomis ir apsaugoti vaikus, kovojant su neteisėtu ir žalingu interneto turiniu ir elgesiu. Lietuvoje programą 2005 m. pradėjo įgyvendinti bendrovė „Bitė Lietuva“, Švietimo ir mokslo ministerija ir Socialinių ir psichologinių paslaugų centras. Nuo 2012 m. liepos mėn. saugesnio interneto programos koordinavimą vykdo Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo informacinių technologijų centras, bendradarbiaudamas su Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba, asociacija „Langas į ateitį“ ir viešąja įstaiga „Vaikų linija“. Įgyvendinant „Saugesnio interneto“ programą, atliekami tyrimai, vykdomi konkursai, organizuojamos saugesnio interneto dienos mokyklose ir kitos panašios veiklos.

Dar viena su MIR susijusi programa yra „**Kinas mano mokykloje**“. Tai 2005 m. įsteigto medijų švietimo centro „Meno avilys“ programa, kuria siekiama pasinaudoti kino kaip integralios švietimo priemonės potencialu Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose. Programos autoriai pabrėžia ne vien žinių suteikimą, bet pirmiausia – mokymąsi mąstyti. O įvairiausias temas apimantis filmas yra itin patraukli medija mokiniams, kuri gali būti naudojama kaip ugdymo priemonė daugelyje mokymo disciplinų.

Programa siekiama kiną į formalųjį ugdymą integruoti kaip mediją:

- teikiančią mokiniams papildomos informacijos ir įvairių disciplinų žinių;
- ugdančią mokinių vizualinį raštingumą, kuris būtinas siekiant lavinti kritinį mąstymą aplinkos atžvilgiu ir taip ugdyti pilietiškumo jausmą;
- lavinančią kūrybinius mokinių gebėjimus.

Pati naujausia iniciatyva – projektas „**Medijų ir informacinio raštingumo ugdymas**“, prasidėjęs nuo 2014 m. birželio mėn. Projektą, kurio tikslas – suteikti mokytojams kompetencijų, reikalingų ugdyti mokinių gebėjimus kritiškai atsirinkti, vertinti, naudoti ir analizuoti įvairias medijas ir pasinaudoti medijomis saviraiškai, įgyvendina Švietimo ir mokslo ministerija, Ugdymo plėtotės centras ir Šiaurės šalių ministrų tarybos biuras Lietuvoje. Projekte suburta ekspertų grupė, kurios užduotis – parengti skaitmeninę mokymo priemonę MIR ugdymui. Taip pat imtasi atnaujinti ir aktualizuoti jau minėto projekto „Informacinis raštingumas mokykloje“ ekspertų sukurtą medžiagą.

MEDIJŲ RAŠTINGUMAS IR BENDROSIOS UGDYMO PROGRAMOS

Medijų ir informacinis raštingumas Lietuvos mokyklose plėtojamas ne tik per projektinę veiklą. Jau pagrindinio ugdymo pakopos dalykų bendrosiose programose galima rasti daug MIR elementų. Šalia daugybės skaitmeninio ar kompiuterinio raštingumo elementų informacinių technologijų programoje, kitose programose (dorinio ugdymo, pilietiškumo pagrindų, lietuvių kalbos, ekonomikos ir kt.) yra pabrėžiamas kritinis informavimo priemonių vertinimas, medijų tekstų analizė, vartojimo kultūra ir kiti panašūs dalykai.

Pavyzdžiui, dorinio ugdymo pamokose mokiniai turėtų mokytis pasirinkti informaciją, analizuoti ir kritiškai vertinti žiniasklaidos pateikiamą informaciją, reklamas, saugiai ir atsakingai naudotis internetu ir bendravimo virtualioje aplinkoje priemonėmis, įvertinti bendravimo internete priemonių teikiamas galimybes – naudą ir pavojus ir pan. Pilietiškumo pagrindų pamokose mokiniai mokosi vertinti šaltinius informatyvumo ir patikimumo požiūriu, taikyti svarbiausius informacijos atrankos, sisteminimo ir apibendrinimo principus, apibūdinti autorių teisių laikymąsi, išmanyti duomenų saugumo požymius ir sąlygas.

Dideliu laimėjimu reikėtų laikyti ir tai, kad, šalia įprastos informacinių technologijų programos, egzistuoja ir **informacinių technologijų integruojamoji programa**. Joje galima rasti daug MIR elementų. Šia programa siekiama, kad mokiniai:

- gebėtų saugiai, veiksmingai ir teisėtai taikyti IKT savarankiškai mokydamiis įvairių dalykų: ieškodami su šiais dalykais susijusios informacijos, ją apdorodami, taikydami, skleisdami;

- ugdytūsi IKT taikymo kasdienėje veikloje gebėjimus;
- ugdytūsi specialiuosius darbo su IKT gebėjimus;
- tobulintų informacinę veiklą ir mokymosi stilių.

Taigi atskirų MIR elementų dabartinėse bendrojo ugdymo bendrosiose programose yra gana daug. Tačiau nuodugniau paanalizavus bendrųjų ugdymo programų turinį matyti, kad požiūris ugdant MIR (ypač – žiniasklaidinį) vis dar gynybinis. Neretai remiamasi tradicine samprata, kas priimtina, o kas – ne. Todėl ne vienas ekspertas yra įspėjęs, kad, jei bus bandoma nekreipti dėmesio į mokinių pomėgius, skonių ar net neigti juos, tai tokios programos neturės ateities.

Taip pat Lietuvoje dar nėra parengtos bendros informacinio raštingumo ugdymo mokykloje strategijos. Kuriant tokią strategiją, vertėtų atkreipti dėmesį į VU prof. Lilijos Duoblienės nurodomus įvairius medijų panaudojimo ugdymui tikslus ir nuo jų priklausančius aspektus:

- medijų kaip metodų panaudojimą (didaktinis aspektas);
- medijose vyraujančių temų panaudojimą ugdymui (šviečiamasis aspektas);
- mokinių vertybinių ir socialinių nuostatų konstravimą (socializacijos aspektas);
- naujų metodų, tyrimų, naudojantis medijomis, taikymą (instrumentinis-tiriamasis aspektas);
- gebėjimą vertinti medijų informaciją ir kitus su jomis susijusius procesus (personalinis aspektas).

Tokius aspektus apimančios MIR ugdymo strategijos sukūrimas leistų kalbėti apie visapusišką požiūrį į problemos sprendimą.

KITŲ ŠALIŲ, EUROPOS SĄJUNGOS PATIRTIS

Lietuva gali remtis kitų šalių patirtimi medijų ir informacinio raštingumo ugdymo srityje.

Jungtinėse Valstijose yra įkurta Nacionalinė žiniasklaidinio raštingumo asociacija (angl. *Alliance for a Media Literate America*). JAV Švietimo departamentas žiniasklaidinio raštingumo ugdymą pripažino būtinu formaliojo ugdymo programų komponentu. Daug amerikiečių pedagogų laikosi požiūrio, kad: visi medijų pranešimai yra konstrukciniai; šiais pranešimais kuriama sava tikrovė, ji permąstoma, o ne objektyviai atspindima; medijos turi ekonominę ir politinę prasmę ir tikslus; kiekvienai medijų rūšiai būdinga savita kalba ir dėsningumai; įvairios auditorijos skirtingai interpretuoja medijų tekstus. JAV pedagogai moko mokinius nustatyti tam tikrų žmonių grupių reprezentavimo modelius įvairių medijų tekstuose (atpažinti lyties, etninius, socialinius ir kitus stereotipus), atpažinti tikslinėms auditorijoms taikomus metodus, analizuoti jų pasirinkimą.

XX amžiaus pabaigoje žiniasklaidinio raštingumo imta mokytis visose **Kanados provincijose**. Žiniasklaidinio

raštingumo ugdymas dažnai integruojamas į kitus mokyklos dalykus ir yra privalomas visiems mokiniams. Tam dvejus metus kasdien skiriama dvidešimt minučių. Vėliau mokiniai gali rinktis įvairios trukmės kursą. Kanados žiniasklaidinio raštingumo ugdymo programomis siekiama, kad mokiniai:

- plėtotų gebėjimus suvokti – vertinti, suprasti, analizuoti – medijų tekstus;
- plėtotų žinias apie socialinius, kultūrinius, politinius, ekonominius tekstus ir potekstes;
- ugdytūsi gebėjimą kritiškai mąstyti;
- gebėtų išreikšti save naudodamiesi visuomenės informavimo priemonėmis;
- plėtotų komunikacinius gebėjimus;
- mokytūsi eksperimentuoti su įvairiais techninio žiniasklaidos panaudojimo būdais, savarankiškai kurti žiniasklaidos produkciją;
- įgytų teorinių žinių apie medijas ir medijų kultūrą.

Prancūzijoje egzistuoja Nacionalinis žiniasklaidinio raštingumo ugdymo centras (pranc. *Centre de liaison de l'enseignement et des medias d'information*). Centras

kaupia metodinę medžiagą, rengia praktines pratybas, atskleidžiančias interneto naudojimo ugdymo procese galimybes, yra parengęs ugdymo programų ir metodines žiniasklaidinio raštingumo ugdymo rekomendacijas. Mokiniai skatinami lyginti įvairių tipų ir žanrų žiniasklaidos tekstų autorių požiūrius, atskleisti prieštaravimus, nustatyti informacijos šaltinius, analizuoti siužeto struktūrą, ekonominius reklamos mechanizmus, pagrįsti savo požiūrį argumentais, gebėti savarankiškai kurti medijų pranešimus. Nors žiniasklaidinio raštingumo ugdymas Prancūzijoje nėra privalomas, mokyklose jis plėtojamas gana aktyviai – dėstomi integruotieji ir savarankiški kursai, vyksta būrelių veikla.

Apibendrinus įvairių šalių patirtį, galima teigti, kad:

- MIR gali būti suprantamas kaip atskira ir detalai apibrėžta kompetencija arba bendrosiose ugdymo programose gali egzistuoti atskiri jos komponentai;
- MIR įtraukimas į nacionalines ugdymo programas, įvairių šaltinių ir didaktinės medžiagos parengimas gali turėti didelį poveikį MIR raidai;
- itin daug dėmesio pradedama skirti specialiam mokytojų pasirengimui ugdyti MIR;

- daugiau vietos tiesioginiame ugdymo procese pradedama skirti tradicinėms ir naujoms medijų priemonėms.

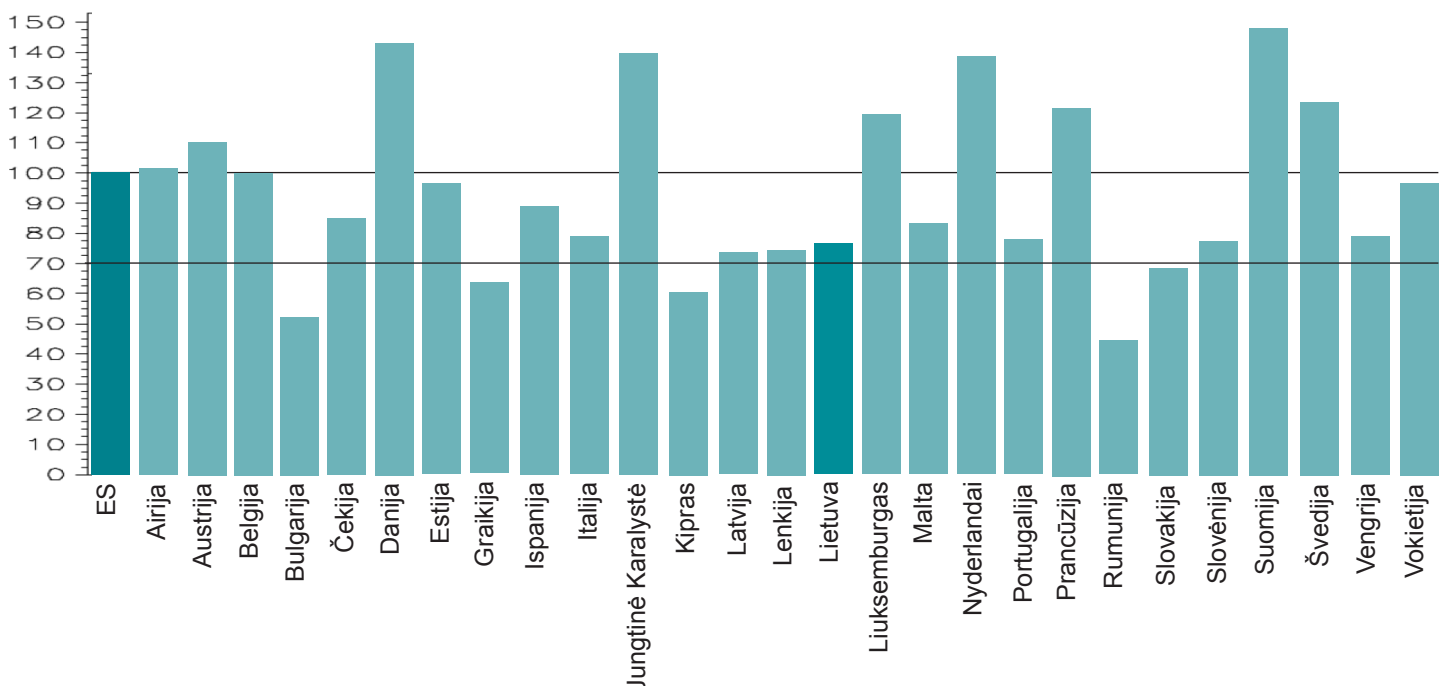
MIR politikos plėtra Europoje jau senokai domisi Europos Komisija, dar 2007 m. pradėjusi nuosekliai plėtoti žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumo politiką. Prieš trejetą metų ji Europos medijų raštingumo konsorciui (*EMEDUS*) išskėlė užduotį parengti rekomendacijas, kaip medijų raštingumo ugdymą įtraukti į privalomą mokymo programą Europos mokyklose. Keletą metų vyko įvairi parengiamoji veikla ir 2014 m. gegužės mėn. Paryžiuje įsikūrusioje UNESCO būstinėje įvyko pirmasis Europos medijų ir informacijos raštingumo forumas. Ekspertai iš Europos ir kitų žemynų aptarė surinktą informaciją iš 27 šalių, dalijosi patirtimi, parengė rekomendacijų projektą. Jame, be bendrųjų pasiūlymų gerinti MIR ugdymą Europos šalyse, yra ir su bendruoju ugdymu mokyklose susijusių rekomendacijų. Svarbiausi pasiūlymai – remti MIR programų rengimą formaliam ugdymui mokyklose, inicijuoti MIR ugdymo atvirųjų šaltinių rengimą.

PADĖTIES VERTINIMAS

Dar 2010 m. Europos žiūrovų interesų asociacija (angl. *European association for viewers interests*) studijoje apie medijų raštingumo vertinimo kriterijus paskelbė Europos Sąjungai priklausančių šalių medijų raštingumo vertinimą. Remiantis įvairiais statistiniais duomenimis ir šalių ekspertų nuomonėmis ir įvertinus pagal in-

dividualių kompetencijų (vartotojo, bendravimo, kritinio vertinimo) ir aplinkos veiksnių (prieinamumas, medijų raštingumo kontekstas ir pan.) kriterijus, sudaryta šalių medijų raštingumo lygio diagrama. Lietuva pakliuvo į pačią gausiausią vidutinio lygio (indeksai tarp 70 ir 130) šalių grupę.

3 pav. ES šalių piliečių medijų raštingumo vertinimas 2007 m.

Duomenų šaltinis: Study on Assessment Criteria for Media Literacy Levels. EAVI, Brussels, 2010, p. 68

Taigi padėtis nėra bloga, bet erdvės plėsti, tobulinti MIR ugdymą dar yra. Svarbiausia – naujame kontekste pažiūrėti į dar praeitame tūkstantmetyje UNESCO iškeltą tikslą

„Mes turime parengti jaunus žmones gyventi pasaulyje, kupiname galingų įvaidžių, žodžių ir garsų.“

ŠALTINIAI

1. Cymermonienė N. *Moksleivių žiniasklaidos raštingumo ugdymo prielaidos, patirtis ir perspektyvos*. Komunikacijos ir informacijos magistro baigiamasis darbas. Kaunas, 2008.
2. Duoblienė L. *Medijų raštingumo ugdymas: globaliosios tendencijos ir lietuviškojo kelio paieškos // Santalka. Filologija. Edukologija*, 2010, 18(2), p. 16–28.
3. *Global Media and Information Literacy Assessment Framework: Country Readiness and Competencies*. UNESCO, 2013.
4. Herring J. *Informacinių įgūdžių ugdymas mokykloje*. Vilnius, 1998.
5. *Media and Information Literacy: Policy and Strategy Guidelines*. UNESCO, 2013.
6. *Mokymo apie visuomenės informavimo procesus ir žmogaus teises bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams programa*, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2006 m. kovo 6 d. įsakymu Nr. ISAK-424. Vilnius, ŠAC, 2006.
7. Paris Declaration on Media and Information Literacy in the Digital Era. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/news/paris_mil_declaration.pdf.
8. Projektas „Informacinis raštingumas mokykloje, 9–11 kl.“ (2006–2009). <http://www.upc.smm.lt/ekspertavimas/irm/>.
9. *Study on Assessment Criteria for Media Literacy Levels. A comprehensive view of the concept of media literacy and an understanding of how media literacy levels in Europe should be assessed*. Brussels, 2010.
10. Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. XI-2015 (Žin., 2012, Nr. 61-3050).
11. Žemaitytės D. pažintinių straipsnių ciklas apie medijas pagal projektą „Medijų pažinimo ugdymas tarp jaunimo“ portale www.bernardinai.lt (Medijų raštingumas: bokšto analogija ir keli žinotini principai; Medijų raštingumas. Tikrovė ir jos atvaizdas medijose ir kt.).

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams ir plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Serijoje „Švietimo problemos analizė“ pateikiama glausta, konkreti ir aktuali švietimo sistemos funkcionavimo problemų analizė. Leidiniai skelbiami internete adresu <http://www.smm.lt/web/lt/teisine-informacija/tyrimai-analizes/leidiniai-svietimo-problemos-analize> ir portale Emokykla.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vedėjui Ričardui Ališauskui (el. p. ricardas.alisauskas@smm.lt).

Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes serijoje „Švietimo problemos analizė“, prašome kreiptis į Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vyresniąją specialistę Veroniką Šiurkienę (el. p. veronika.siurkiene@smm.lt, tel. (8 5) 219 1121).

Analizę parengė Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros projekto metodininkas Evaldas Bakonis.

Konsultavo LR švietimo ir mokslo ministerijos Pagrindinio ir vidurinio ugdymo skyriaus vyriausieji specialistai Kristina Valantinienė ir Rimantas Jokimaitis, Ugdymo plėtotės centro Informacinių technologijų skyriaus viešųjų ryšių specialistė Martyna Bražiūnaitė, Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Politikos analizės skyriaus metodininkė dr. Sandra Balevičienė.

MEDIJŲ IR INFORMACINIS RAŠTINGUMAS LIETUVOJE: LAIKAS KEISTI POŽIŪRĮ?

Redaktorė *Mimoza Kligienė*

Maketavo *Valdas Daraškevičius*

2014-10-10. Tir. 1 500 egz.

Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos
Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, LT-01112 Vilnius
Spausdino UAB „Lodvila“, Sėlių g. 3A, LT-08125 Vilnius